

Ковинько М.В., асп.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, г. Киев

АВТОРСКИЕ МАСКИ В «ЧАЙНЫХ ЗАРИСОВКАХ» ВЛАДИМИРА ДИБРОВЫ

Статья посвящена анализу специфики авторской маски в сборнике рассказов Владимира Дибровы «Чайные зарисовки». Маска рассматривается как инструмент, используемый автором-творцом для формирования субъективного нарративного сознания в целях создания эффекта достоверности и приобретения читательского доверия к текстовой реальности.

Ключевые слова: автор, авторская маска, нарратор, рассказ.

Kovinko M., PhD Student,
Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv

AUTHOR'S MASKS IN 'TEA SKETCHES' BY VOLODYMYR DIBROVA

The article is dedicated to the problem of the specificity of the author's mask in the collected stories by Volodymyr Dibrova 'Tea Sketches'. The mask is considered as an instrument that the author-creator uses to make an effect of reliability and to get a reader's trust to text reality.

Key words: author-creator, author's mask, narrator, short story.

УДК 821.161.2:159.942.5 Т. Шевченко

Коломієць І.В., студ.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОТИВ САМОТНОСТІ У ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У даній статті розглянуто мотиви самотності у творчості Тараса Шевченка. Проаналізовано творчість поета у контексті його біографії. Досліджується особиста самотність Тараса Шевченка, яка вплинула на його творчий шлях. Розкриваються основні причини емоційного стану митця, відображеного в його творах.

Ключові слова: самотність, творчість, Тарас Шевченко, біографія.

Сучасний інформаційний простір відкриває широкі можливості для вивчення філологічної науки та літературознавства. Інформаційні технології роблять доступними найрізноманітніші джерела літературознавства. Крім того, надають можливість ознайомитися з працями літераторів і вчених української діаспори, які раніше були або забороненими, або недоступними.

Останнім часом посилюється інтерес до вивчення життєвого і творчого шляху світоча української літератури Тараса Григоровича Шевченка. Це, безумовно, пов'язано не тільки зі святкуванням 200-річчя від дня його народження. Шевченко актуальний завжди. Парадоксально, чим більше ми про нього дізнаємося, але чим ретельніше вчитуємося в його поезію, тим загадковішим постає перед нами Кобзар. Геній, пророк, філософ... І в той же час звичайна людина зі своїми злетами і падіннями, радістю і сумом, зі своєю безкінечною самотністю... Тему самотності не оминають відомі письменники, поети та митці, вони, як ніхто у світі, здатні відчувати біотоки вселенської душі. Не був виключенням і найвидатніший поет України. Його творчість є складним сплавом ідей, філософських поглядів, відображенням світовідчуття та світосприйняття поета. Тема самотності нав'язана не лише обставинами його особистого життя, а й умовами існування Батьківщини і народу, який опинився наодинці зі своїми державотворчими прагненнями, що не знаходять розуміння та підтримки у решті світового співтовариства. Метою статті є розкриття теми самотності у творчості Тараса Шевченка, у контексті біографії поета. А яким закарбувався в нашої пам'яті образ Тараса Шевченка зі сторінок шкільних підручників та посібників: син кріпака – хлопчик-сирота, що має талант до малювання – козачок пана Енгельгардта – звільнений з кріпацтва студент Петербурзької Академії художеств – автор «Кобзаря» – солдат-каторжник – визнаний митець, академік, який із підірваним здоров'ям повернувся до Петербурга. І над усім цим ореол революціонера-демократа, що закликає гострити сокиру на панів та царів. А насправді? Іван Драч писав:

Скиньте з Шевченка шапку. Та отого дурного кожуха.

Відкрийте в нім академіка. Ще одчайдуха-зуха.

Ще каторжника роботи. Ще нагадайте усім:

Йому було перед смертю всього лише сорок сім.

Як же прожив Поет свої сорок сім років? Чому пелена самотності огортає його поезію та особисте життя? І що таке самотність з точки зору психологів та філософів? Це – „одна з найсерйозніших проблем людства, коли взаємостосунки чомусь не складаються, не породжуючи ні дружби, ні любові, ні ворожнечі, залишаючи людей байдужими по відношенню один до одного. Людина стає самотньою тоді, коли усвідомлює неповноцінність своїх відносин з людьми, особливо значущими для неї, коли вона відчуває

найгостріший дефіцит задоволення потреби у спілкуванні. Самотність – важкий психічний стан, що зазвичай супроводжується поганим настроєм і обтяжливими емоціями, переживаннями. Глибоко самотні люди, як правило, дуже нещасні“ [8, 613]. Поняття самотності пов’язано з переживанням ситуацій, які суб’єктивно сприймаються як небажані, несприйнятливі для людини, як дефіцит спілкування і позитивних інтимних відносин з навколишніми людьми. Самотності не завжди відповідає соціальна ізольованість індивіда. Можна постійно знаходитись серед людей, контактувати з ними і разом з тим відчувати свою психологічну ізоляцію від них, тобто самотність (якщо, наприклад, це чужі для індивіда люди). „Нерідко самотність виникає через незалежні від людини причини. Втрата батьків, недостатність емоційно близьких відносин, батьківської підтримки в дитинстві можуть зробити індивіда більш чутливим до самотності в зрілому віці. Емоційна рана, одержана в дитинстві, перетворюється на характерну рису дорослого і зберігається протягом довгого часу, іноді все життя, примушуючи таких людей гостріше, ніж інші, реагувати на розлуку і соціальну ізольованість” [8, 614]. Таким чином проблема самотності є значно складнішою, ніж це може здатись на перший погляд. Самотність іноді робить визначальний вплив на формування рис характеру людини. Можна сказати, що в деяких випадках вона може здійснювати визначальний вплив на розвиток творчих здібностей талановитої людини. Стан психологічної туги, самотності значною мірою вплинув і на творчість Т. Г. Шевченка.

Досліджуючи складний і трагічний життєвий шлях поета, а також аналізуючи його твори, можна визначити особливості творчого світогляду митця. На жаль, більшість шевченкознавців основну увагу приділяють творчості Т. Шевченка в періоди кріпацтва та заслання. Безумовно, це трагічні сторінки життя Тараса, але таким чином ми викликаємо швидше жаль та співчуття до поета, робимо з нього мученика, забуваючи, що, попри свою геніальність, він був реальним чоловіком, який хотів просто жити і кохати. Вважаємо, що найбільшою мірою показати істинного Шевченка вдалося Олександрові Кониському. Дарма, що його праця «Тарас Шевченко – Грушівський. Хроніка його життя» написана понад сто років тому, дослідник представив істинного Шевченка. А наявність окремих застарілих даних щодо життя і творчості поета компенсується багатьма цікавими спостереженнями, свіжими деталями. “А головне – це той домінуючий момент, що визначав характер життя і творчості поета, що є головною ознакою його образу як людини і митця, тобто абсолютну захопленість Шевченка національною ідеєю. Але то не був сліпий фанатизм. Шевченко добре розумів, що майбутнє його народу залежить від того, наскільки він зможе зберегти та розвинути національне в собі, розумів, що

єдиний шлях українців до власного спасіння і самоствердження – це здобуття державності” [6, 8]. На жаль, серед тогочасних діячів української культури ніхто не стоїть поряд із Шевченком. Він сам. Один проти влади та системи. Перебуваючи на Кос-Аралі, Шевченко напише:

Колись божились та клялись,
Братались, сестрились зо мною,
Поки, мов хмара, розійшлись
Без сльоз, роси тії святої [13, 436].

Проте це буде у 1848 р., а його перша балада «Причинна» була написана у Петербурзі 1837 року. Постає питання: як Шевченко став не просто поетом, а поетом українським? Адже Тарас покинув Україну 14-літнім підлітком, якого практично нічого не пов’язувало з батьківщиною. Хлопчик-сирота, кріпак – він із раннього дитинства відчув тугу самотності. Хоч був розумним та кмітливим, але, мабуть, не таким, як інші діти. Практично ніде не згадується про його однолітків, з якими Тарас товаришував. Все, що ми знаємо про його близьке оточення, – родина та сусідська дівчина Оксана Коваленко. Та коли помер батько, не залишивши Тарасові спадку, рідна хата перетворилася для хлопчика на «пекло». Можна зараз лише здогадуватися, чому так вчинив батько, можна говорити про його пророчі слова, що «він не буде людиною абиякою, з його вийде або щось дуже добре, або велике ледащо», але на той час це розв’язало руки мачусі. Адже Тарас – ніхто. Перебуваючи в Орській кріпості 1847 році в поезії N.N. («Мені тринадцятий минало...»), Шевченко напише:

Поглянув я на ягнята –
Не мої ягнята!
Обернувся я на хати –
Нема в мене хати!
Не дав мені Бог нічого!..
І хлинули сльози,
Тяжкі сльози!.. [13, 340]

Та не чекав молодого Шевченка і холодний Петербург. Іван Сошенко побачив Тараса в Літньому саду простоволосого, обшарпаного, морально пригніченого. Пізніше він познайомить Шевченка з Євгеном Гребінкою, на квартирі якого збиралися петербурзькі літератори. Тарас на цих зустрічах намагається бути непомітним – становище кріпака не дає можливості триматися з присутніми як рівний із рівними. А там сперечалися про романтизм як літературний напрям, що охопив усю європейську літературу. Тарас любив романтичну поезію, адже романтики змальовували світ таким, яким хотіли бачити. Але у їхніх творах був і життєвий драматизм, і людське горе. Шевченко відчуває, що може писати не гірше, що писати рідною мовою, це

те, що навіки пов'яже його з Україною. І з- під пера молодого Шевченка виходить балада «Причинна». Поет розпочинає твір рядками, які зараз відомі кожному українцю:

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолу верби гне високі,
Горами хвилю підійма [13, 3].

Немає сумніву, що образ Дніпра як символ нації назавжди ввійшов у образну свідомість нашого народу. Світ поетичної України мав замінити справжню на противагу і за контрастом до Петербурга. Ранній Шевченко не бачив перед собою реального прототипу. Цей світ більшою мірою вигадка, синтез сюжетів та образів на ґрунті особистих дитячих спогадів, літературних запозичень і народних міфологічних уявлень. Домінують такі мотиви та образи: сирітство й самотність, чужина й вороги, туга за рідною землею, передчуття смерті на чужині, жаль за втраченою молодістю, мотив долі. До сталих образів можна віднести такі: «дівчина-сирота», «старий чоловік», «жінка», «мати», «дитина», «козак», «кобзар», «курган-могила», образ власне автора.

Уже будучи вільним, Шевченко не переставав думати про Україну, її минуле, теперішнє і майбутнє. Як він хотів, щоб його народ знову набрався сили і почав виборювати свою волю. Недарма він узявся писати поему про Коліївщину «Гайдамаки», яка вийшла окремим виданням 1841 року. Знайомство з художнім світом твору дає можливість окреслити характерні риси образу його автора. Є всі підстави вважати, що образ автора в ліричній поезії розкривається повніше. „Вступ до поеми «Гайдамаки», в якому авторське, ліричне «я» виражене з досі небаченою для раннього Шевченка відкритістю і глибиною, дає можливість зрозуміти творчі рефлексії поета в період, коли завершувався петербурзький етап його творчості” [6, 102]. Ми бачимо Шевченка як мислителя, який оперує вищими філософськими поглядами. Перед нами виростає фігура Шевченка-інтелектуала, який стає ним завдяки своєму обдарованню, величезній праці з самоосвіти, високоінтелегентному оточенню та навчанню в Академії мистецтв.

У рядках :

“Я не самотній, я не сирота, –

Єсть у мене діти, та де їх подіти?

Заховать з собою? – гріх, душа жива! “ [13, 55] –

відбувається активне наближення до образу автора, який почав, поки що не досить виразно, радіти із читачем про свій творчий задум. Шевченкові діти – це гайдамаки, які заповнили його уяву. Вони близькі та рідні йому. Звертає на себе увагу і співчутливе ставлення поета до гайдамаків –

це ставлення батька до своїх синів. І в цьому батьківстві не тільки любов, а й відчуття свого призначення як оборонця народу, його месії. Це говорить про велику масштабність Шевченкової особистості.

Звернімо увагу, як ліричний герой одягатиме маску – почне «входити в роль» такого собі простакуватого чоловіка. Це типова селянська «хитринка», у якій, думається, треба вбачати вияв однієї з рис національного характеру. Молодий Шевченко блискуче скористався цим прийомом. Його простакуватий чоловік виявився набагато розумнішим за «письменних»:

Коли пустять в хату,
То, зустрівши, насміються,
Такі, бачте, люди:
Все письменні, друковані... [13, 56].

Вчитуючись у ці рядки, вже вкотре починаємо розуміти, що в Шевченка немає «прохідних» рядків. За народним звичаєм, того, кого впускають у хату, не можна кривдити. Він – гість. І якщо Шевченковий ліричний герой, що надів на себе маску українського селянина, каже, що з нього насміялися, це означає, що він відчув глибоку образу. Відповідь про смисл, який поет вклав у поняття «хата» та пов'язані з нею ситуації «пустили в хату» і «насміялися» знайдеться лише тоді, коли стане зрозумілою суть полеміки з російськими критиками, яку розпочав Шевченко. І можна зрозуміти його вислів про хату, в яку можуть пустити, а потім і насміятись. Адже його ніби прийняли у своє коло столичні літератори, але знайшлися серед них такі, що насміялися над його поетичним словом, рідною мовою. Шевченко знову відчув себе самотнім і неприйнятним, хоч він і знав, яким успіхом користувався його «Кобзар» в Україні.

Ми вже говорили про те, якою бачилася Шевченкові у Петербурзі його далека Україна: чудесна літня природа, буяння гаїв, синя далечинь, у якій мріють могили. І якщо на цій чарівній землі з'являються люди, то, як бачимо, це були запорожці, сотники, отамани, гетьмани. Замучених кріпацькою неволею селян, голодних дітей, панських палаців, що піднімалися над понурами селянськими хатами, він не помічав. Його романтичне бачення не допускало поки що приземленого погляду на Україну. І Шевченко вирішив поїхати на Батьківщину. Для цього навіть перервав навчання в Академії мистецтв. В Україні Шевченко провів кінець весни і все літо 1843, повернувся до Петербурга в лютому 1844 р. Покидав Шевченко Україну кріпаком, а повернувся вільною людиною, живописцем і знаменитим поетом. Поміщики вважали за честь, коли він з'являвся в їхніх палацах. Ним цікавилися панянки, багато з яких почали вивчати українську мову тільки заради того, щоб читати «Кобзаря». Встиг об'їздити і побачити багато. І яке ж враження на нього справила ця зустріч з Україною? Очевидно, не так просто було заглянути в душу поета тим, хто в той

час спілкувався з ним. Тому звернемося до поезій, які в той час були написані в Україні. Їх всього дві. Перша з них – поема «Тризна» російською мовою, поет присвятив її княжній Варварі Рєпніній. Друга поезія – «Розрита могила». Саме в ній поет з боєм запитає:

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш? [13, 153].

І Шевченко визначився у своїй подальшій творчій долі. З цього часу його слово буде служити пробудженню народу, поет уже не братиме до уваги, чи подобаються його твори цензурі. Поезії митця не будуть друкувати, але вони йтимуть до народу в багатьох списках. Повернувшись до Петербурга, Шевченко пише знамениту сатиричну поему «Сон». Саме цей твір було вилучено у Шевченка під час арешту. Передчуваючи ув'язнення, у перших рядках твору поет пише:

А в мене діти не кричать,
І жінка не лає,
Тихо, як у раї,
Усюди божа благодать –
І в серці, і в хаті [13, 196].

Створюється враження, що поет радий з того, що він самотній, що нікого не залишить сиротами, нікому не принесе страждань. І десять років заслання залишатиметься наодинці зі своїми спогадами та захаявними книжечками. У вірші “На батька бісового я трачу...”, що був написаний у 1950 році в Оренбурзі, поет постає стареньким сивим дідусем-сиротою, в якого немає родини, дітей та онуків, жінки, яка допомогла б пережити найскладніші випробування. Поет зауважує, що його туга викликана не обставинами навколишньої дійсності, а його самотністю. Слово «сирота» найчастіше асоціюється з дитиною, що залишилась без батьків, але найстрашнішим образом є самотній дідусь, який персоніфікує безвихідь, неможливість щось змінити на краще. У невольничій поезії самотність уособлює «серце», сповнене тугою та жалем, «мала дитина», яка частіше за все голодна самотньо сидить під тином, при дорозі. Часто це підкреслює ту обставину, що довкола цієї дитини є люди, але вона самотня і нікому не потрібна.

Після заслання поет будує творчі плани, він ще намагається влаштувати своє особисте життя, одружитися, побудувати свою власну хату, але не склалося. Адже поет-пророк – постать позачасова та позареальна, саме тому вона є самотньою, у світі реальному немає жодної живої душі, здатної його зрозуміти. Самотнім є не лише поет, а й народ, що породив такого пророка. Він

заручник обставин і решті світу немає до нього діла. Лише Шевченко став джерелом духу українського народу, залишив глибокий слід в історії духовної культури українського суспільства, відобразив його мрії та надії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гр. Грабович. Шевченко як міфотворець: Семантика символів у творчості поета / Пер. з англ. С. Павличко. – К.: Рад. письменник, 1991. – 212 с.
2. Доля: Кн. про Тараса Шевченка в образах та фактах / Авт.-упорядник тексту В.О. Шевчук: К.: Дніпро, 1993. – 778 с.
3. Жур Петро. Дума про огонь: 3 хроніки життя і творчості Тараса Шевченка. – К.: Дніпро, 1985. – 432 с.
4. Жур Петро. Третя зустріч: Хроніка останньої мандрівки Т. Шевченка на Україну. – К.: Дніпро, 1970. – 306 с.
5. Зайцев Павло. Життя Тараса Шевченка. – 2-е вид. – К.: Обереги, 2004. – 480 с.
6. Клочек Г. Д. Поезія Тараса Шевченка: сучасна інтерпретація. Навчально-методичний посібник. – К.: Освіта, 1998. – 237 с.
7. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. – К., Дніпро, 1991. – 702 с.
8. Немов Р.С. Психологія. В 3 книгах. Кн. I. Загальні основи психології. 2003 р. М. 4 вид. 688 с.
9. Рукопис: Укр. альм. спогадів, щоденників, листів, док., Р85 світлин: у 2 т. / За заг. ред. акад. І. М. Дзюби. – К.: Криниця, 2011. – 606 с.
10. Спогади про Тараса Шевченка / Упоряд. і приміт. В.С. Бородіна і М.М. Павлика; передм. В.Є. Шубравського. – К.: Дніпро, 1982. – 547 с.
11. Чуб Дмитро. Живий Шевченко: Біографічні та літературознавчі оповіді. – 2-е вид. – К.: Ярославів Вал, 2007. – 200 с.
12. Шевченківський словник. У II т. Т. II. Інститут літератури ім.Т. Г. Шевченка АН УРСР. – К., 1977. – 408 с.
13. Шевченко Т. Кобзар. – К., Державне видавництво художньої літератури, 1961. – 614 с.

Коломиец И.В., студ.,

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

МОТИВ ОДИНОЧЕСТВА В ТВОРЧЕСТВЕ ТАРАСА ШЕВЧЕНКО

В данной статье рассмотрены мотивы одиночества в творчестве Тараса Шевченко. Проанализировано творчество поэта в контексте его биографии.

Исследуется личное одиночество Тараса Шевченко, которое повлияло на его творческий путь. Раскрываются основные причины эмоционального состояния художника, который отразился на его произведениях.

Ключевые слова: одиночество, творчество, Тарас Шевченко, биография.

Kolomiets I.V., stud.,

Institute of Philology, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

MOTIVE OF LONELINESS IN THE WORKS OF TARAS SHEVCHENKO

This article examines the motives of loneliness in the Taras Shevchenko's works. Works of the poet were analyzed in the context of his biography. Was investigated Taras Shevchenko's private loneliness, which affected on his creative path. Reveals the main reasons for the emotional state of the artist, which was reflected in his works.

Keywords: private loneliness, creativity, Taras Shevchenko, biography.

УДК 801.61+005

Н. В. Костенко, д. філол. н., проф.

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ ПРО МЕТРИЧНУ ОРГАНІЗАЦІЮ УКРАЇНСЬКОГО ТАКТОВИКА І АКЦЕНТНОГО ВІРША

У статті розглядається питання про метричний статус двох розмірів чисто тонічного віршування – тактовика і акцентного вірша. У визначенні цих розмірів в дискусії із сучасними дослідниками автор статті відстоює позиції акад. М. Л. Гаспарова.

Ключові слова: віри, метри, тактовик, акцентний віри

Дана стаття – продовження дискусії навколо проблеми про метричний статус неklasичного вірша в українській і російській поезії, розпочатої у збірниках «Український дольник» (2013) і «Веселе віршознавство» (2014), що були створені на основі віршознавчих семінарів кафедри теорії літератури, компаративістики і літературної творчості (Інститут філології Київського національного університету ім. Тараса Шевченка) – у 2010-2014 рр.